

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

10
2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 714 sahifa, 30-oktyabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., TDU rektori

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori

Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dotsent

Djumaniyazov Maqsud Allazarovich, Qoraqalpog'iston Respublikasi Tabiat resurslari qo'mitasi raisi

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i

Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMB birinchi prorektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor

Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori

Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori

Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasini professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Musyeva Shoira Azimovna SamDu IS instituti professori

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Sevil Piriyeveva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Nomozova Qumri isoyevna Geologiya fanlari universiteti "Iqtisodiy geologiya" kafedrasini dotsenti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU Ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar departamenti rahbari

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU huzuridagi PKQTUMOTMXHB mutaxassis

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Qishloq xo'jaligida innovatsion xizmatlar infratuzilmasini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	8
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich , professor, Zaynutdinova Umida Djalalovna , dotsent	
O'zbekiston-Turkiya do'stligi azaliy qadryatlarimiz zaminida yashab kelmoqda.....	13
O'sman Mesten , Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya-O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari	
O'zbekistonda turizm sohasining rivojlanishini davlat tomonidan	
qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish.....	15
Akkulov Abdulaziz Uralboyevich , mustaqil tadqiqotchi	
O'zbekiston Respublikasini "Yashil" iqtisodiyotga o'tish istiqbollari. Muammolar va yechimlar.....	19
Mirzayev Bexruz Abdulla o'g'li , doktorant	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "Yashil" iqtisodiyotning o'rni.....	26
Sevara Yaxshimuratova Rustam qizi , assistent-o'qituvchi	
Sanoat barqarorligini ta'minlashda yashil energetikaning o'ziga xos xususiyatlari.....	29
Kadirov Abdumalik Matkarimovich	
Republikamizda "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishda agroxizmatlarni	
rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	36
Mirzayev Q. J. , i.f.d., professor; Jonuzokov M. K. , assistent o'qituvchi	
"Yashil" obligatsiyalarni muomalaga chiqarishning nazariy va amaliy jihatlari.....	40
E. I. Nosirov , i.f.n., dotsent	
Turizm sohasidagi loyihalarni kreditlash amaliyotini takomillashtirish.....	46
Matkabulova Dilorom Xalilullayevna , PhD	
Koreya Respublikasida yashil (eko) turizmning rivojlanish yo'nalishlari va muammolari.....	51
Islomova Dilrabo Salomovna , kafedra assistenti	
Moliyaviy menejment tizimini transformatsiyalashda raqamli marketing	
samaradorligini baholashning nazariy yondashuvlari.....	55
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich , PhD, dotsent	
Samarqand viloyati ekologik turizm salohiyatidan samarali	
foydalanish asosida ekoturizm klasterlarini shakllantirish.....	62
Abduraxmanova Aqida Fayzulla qizi , i.f.b.f.d.; Axrorov Farxod Baxriddinovich , i. f. n.; Xo'jamov Bobur , tadqiqotchi	
Ichki turizmni rivojlantirishda davlatning o'rni.....	68
Dehqonov Burxon Rustamovich , tayanch doktorant	
O'zbekistonda turizm sohasini rivojlanishiga global trendlarning ta'siri.....	72
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich , i.f.d., professor	
Assessment of the Current State of the Market and Procedure For Lending	
to Subjects of Tourism Services of the Republic of Uzbekistan.....	79
Karimova Aziza Maxomadrizoyevna , PhD, docent; Maqsudov Orif Shakirovich , assistant	
Islomiy moliya instrumentlari (muzoraba va mushoraka) va ularni tijorat banklarida qo'llash.....	84
Madraximova Gulasal , dotsent; Safarova Nasiba , magistrant	
Mamlakatimizda "Yashil" iqtisodiyot asosida barqaror rivojlanishni ta'minlashning o'ziga xos jihatlari.....	90
Mustafaqulov Yangiboy Bo'riqulovich , Todjimamatova Mashhura Erkinovna ;	
Nurmatova Hilola A'zamovna ; Berdieva Aziza G'anisher qizi ; Egamberdieva Oydin Abror qizi	
Ways to Improve the Green Recovery in Uzbekistan by Investment and Trade.....	97
Nurbek Khalimjonov , assistant	
Evaluating the Path Towards Sustainable Tourism Development in the Republic of Uzbekistan.....	102
Khusniddin Egamnazarov	
Nexus Between Climate Change and Energy Consumption in Uzbekistan: A Time Series Analysis.....	106
Sarvar Mamasoliyev ; Shodiyor Toxirov	
O'zbekistonda mice turizmini barqaror rivojlanishida qulay infratuzilma.....	112
Xalimova F. N. , katta o'qituvchi	
Ichki turizmni rivojlantirishning ilg'or xorijiy tajribasi va uni	
O'zbekistonda qo'llashning iqtisodiy afzalliklari.....	115
Matkarimov Jahongir Shamuratovich , mustaqil tadqiqotchi	
Agroturizmni rivojlantirish orqali hududlarning barqaror rivojlantirish imkoniyatlari.....	122
Jo'rayeva Nargiza Abduvohidovna , kafedra dotsenti	
Turizm sektorida milliy hunarmandchilik mahsulotlarining rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	126
Xushnazarova Maxzuna Gulamdjanovna , kafedra assistenti	
Роль религиозного туризма в экономике Узбекистана.....	132
Рахимова Дилфуза Мирзакасимовна , преподаватель	
Turistik sanoatining investitsion jozibadorligini boshqarish va samaradorligini baholash.....	139
Sa'dullayeva Gulnoza Sodiq qizi , PhD	

Turizmga innovatsiyon texnologiyalarni joriy qilish shart sharoitlari	144
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li , doktorant	
O'zbekistonning "yashil iqtisodiy strategiyasi" va uni amalga oshirishning asosiy yo'nalishlari	147
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich , dotsent	
An Analysis of the Structure of Trade Between China and Uzbekistan	150
Cao Gang , PhD Candidate	
"Daka-Tex" MCHJ XKning marketing faolyatining takomillashtirish.....	160
Musyeva Shoirazimovna , kafedra professori	
Mamalakat iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda oziq-ovqat xavfsizligining o'rni.....	164
Ibragimov G'ayrat Ablalulovich , PhD; Shukurova Nilufar Qahramonova , tadqiqotchi;	
Umirov Islombek Furkatovich , tadqiqotchi; Tojiqulov Samandar Orufjon o'g'li , tadqiqotchi	
MDH davlatlarida chorva va parandachilik o'sish dinamikasi	169
Abidov Abdujabbor Abduxamidovich , t. f.n., dotsent	
Tijorat banklarida foiz stavkaning likvidlikka ta'siri	179
Berdiyarov Baxriddin Tavasharovich , iqtisodiyot fanlari doktori, professor	
O'zbekiston moliya bozorini jahon moliya bozoriga integratsiyalashuvining dolzarb masalalari	186
Burxanov Aktram Usmanovich , i.f.d., prof.; Xudoyqulov Xurshid Xurramovich , i.f.d., prof.	
O'zbekiston Respublikasining Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lishiga oid	191
Ruzibayev Jahongir Nodirovich	
O'zbekistonda ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozori hozirgi holati tahlili.....	194
Ro'ziqulov Abdimo'min Qussam o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Raqamli texnologiyalar orkali turizm industriyasini rivojlantirish usullari	200
R. P. Zarikeyev , mustaqil doktorant	
Korxona iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda inson resurslaridan foydalanish amaliyoti	206
Abdualimov Ashraf Qurbonaliyevich , doktorant	
Oliy ta'lim muassasalarida to'lov-kontrakt shakli mablag'lari bo'yicha xarajatlar	
va ular hisobining amaldagi holati	211
Abdujalilova Dilnoz Abdusattorovna , doktorant	
O'zbekistonda oziq-ovqat bozori nazariy tahlili.....	216
Abduraxmanova Zuxra Toxir qizi , doktorant	
Sug'urta munosabatlarini takomillashtirishning istiqbollari	221
Abduturapova Dildora Farxodjon qizi , doktorant	
Functions of Management in Education and Its Significance	231
Akhatova Shakhnoza Akram kizi , teacher	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyalashtirishni yangicha	
usullarini o'rganishning ayrim dolzarb masalalari	235
Ametov Quvondik Mamatjanovich , mustaqil izlanuvchi	
Yog'-moy sanoati korxonalari kapitali rentabelligini oshirish yo'nalishlari.....	238
Amirzoda Hamrayev , katta o'qituvchi	
Banklararo to'lov tizimini raqamli iqtisodiyotdagi rolini oshirish choralari	244
Amonov Alisher , o'qituvchi	
Baholash faoliyatini raqamlashtirish istiqbollari.....	248
Bobirjon Aktamov , katta o'qituvchi	
Marketing xizmati samaradorligini baholashda PEST tahlil usulining ahamiyati va qo'llash imkoniyatlari	253
Boyjigitov Sanjarbek Komiljon o'g'li , katta o'qituvchi	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarining vujudga kelish zarurati, umumiy hisobotlarining tuzilishi	
va O'zbekistonning MHXSga o'tishida vujudga keladigan muammolar va ularni bartaraf etishning istiqbolli	
yo'nalishlari	259
Djurayeva Iroda Bahrom qizi , doktorant, o'qituvchi	
Samaradorlikni korxona iqtisodiyotida tutgan o'rni	265
Fayziyeva Nilufar Shuxrat qizi , PhD, katta o'qituvchi	
Avtomobil transporti korxonalarida amortizatsiya xarajatlari va uning hisobini takomillashtirish masalalari...	269
G'anibayev Ilxomjon Shokiraliyevich , doktorant	
Turistlar statistik hisobini olib borish bo'yicha xalqaro standartlar va tajribalar tahlili	275
Jumanova Zilola To'ychiyevna , doktorant	
Tijorat banklari ipotekali kreditlarining qaytuvchanlik holatini barqarorlashtirish choralari	280
Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li , kafedra o'qituvchisi	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni	
amalga oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish.....	284
M. Samiyeva , kafedra assisenti	
Assessment of the Economic Effectiveness of the Railway Transport System	288
Mannonov Shahruhmirza Abdurashidovich , independent researcher	
O'zbekistonda mikromoliya tashkilotlarining iqtisodiy faoliyat samaradorligini oshirish yo'llari.....	294
Nazarova Muslima Nazarovna , PhD, i.f.f.d., katta o'qituvchi	

Mamlakatimizda xizmat ko'rsatish sohasini rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	301
Odilov Dilshodjon Tulqinovich	
O'zbekistonda paxtachilik majmuasining iqtisodiy samaradorligini oshirish	307
Xoliqov Tolibjon Luptullaevich , kafedra assistenti	
Ta'lim tizimi boshqaruvida "time menejmenti" texnologiyalarini qo'llash.....	311
Radjabova Gavxar Umarovna , kafedra dotsenti	
Improving Trade Effectiveness Through Merchandising: Theory and Practice	316
Ravshan Aliyevich Allayorov , Associate Professor	
An'anaviy moliya tizimidagi yangi yondashuv va yechimlar	319
Abrorov Sirojiddin , PhD; Bunyod Usmonov , PhD	
Ijtimoiy fondlar va maqsadli jamg'armalar faoliyatini takomillashtirish.....	325
Samiyeva Gulnoza Toxirovna , PhD, i.f.f.d.	
Tikuv-trikotaj korxonalarining brend jozibadorligini marketing strategiyalari asosida oshirish.....	332
Sh. Sh. Ziyayeva , katta o'qituvchi	
Surxondaryo mintaqasining ekoturizm salohiyati nuqtayi nazaridan baholash	337
Soatov Yusuf Xo'jayor o'g'li , mustaqil tadqiqotchi	
Совершенствование учета неиспользованных основных средств в Республике Узбекистан.....	340
Усманов Фаррух Обитжонович , научный сотрудник кафедры	
An'anaviy moliya tizimining metodologik muammolari, shuningdek moliya tizimida yuz beruvchi inqirozlar va ziddiyatli vaziyatlarning yuzaga kelish sabablari	348
Xabibullayev Dadajon Ro'ziboyevich , stajor tadqiqotchi	
Dehqon xo'jaliklarida mahsulot yetishtirish samaradorligini oshirishda tomorqa xizmati klasterlarini takomillashtirish	355
Xamrayeva Sayyora Nasimovna , kafedra professori; Ochilova Nargiza Akramovna , doktorant	
Transport xizmatlari bozorida marketing faoliyatini mexanizmlarini rivojlanishining asosiy tamoyillari	360
Nosirov Javlonbek Jamoliddin o'g'li , doktorant; Raxmatov Ziyodullo Nosirovich , dotsent	
BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida kambag'allikni qisqartirish va oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash masalalari.....	363
Yusupov M. S. , PhD	
Мировые финансовые центры точки роста экономики	369
Абдуллаев Анвар Фархадович , PhD., доцент кафедры	
XX asr jadid ma'rifatparvarlari Abdurahmon Toshkandiy va Abdulla Avloniy ijtimoiy qarashlaridagi umumiylik va xususiylik	375
Abrorxon Asatulloev Asatulloevich , PhD	
Математическое обоснование вычисления моды и медианы в статистике.....	379
Бердикулова Ирода Райимкуловна , старший преподаватель; Усманов Шахзод Шохрухович , студент	
Yirik soliq to'lovchi korxonalar faoliyatini rag'batlantirishda soliq ma'murchiligining istiqbollari.....	390
G'aniyev Shaxriddin Vohidovich , i. f. d., Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich , PhD	
Sog'lomlashtirish turizmi klasterlari faoliyatida innovatsion faoliyatni boshqarishning kross-innovatsiyalar asosidagi modeli	395
G'ofurov Azizbek Umarjonovich , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklari faoliyatidagi kredit risklarini boshqarishni takomillashtirish yullari.....	400
J. Y. Isakov , i.f.d, professor	
Mehnat bozorining raqamlashgan iqtisodiyotdagi statistik masalalari.....	405
A. Abduvohidov , i. f.d., professor	
Davlat oliy ta'lim tashkilotlarida xarajatlar hisobini yuritish.....	407
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich , PhD	
Актуальная ситуация в сегменте теневой экономики в Республике Узбекистан.....	412
Кошанов Абдимурат , независимый исследователь	
O'zbekistonda moliyaviy hisob va hisobotni MHXSlariga transformatsiya qilishda asosiy vositalar hisobini tashkil etish masalalari	416
Qurbonova Shaxrinoz , doktorant	
Erkin iktisodiy hududlarda investitsion faollikni oshirish masalalari.....	420
Qilicheva Kamola Muzaffarovna , mustaqil tadqiqotchi	
Mahalliy byudjetlar xarajatlari ijrosining samaradorligini oshirish masalalari (Jizzax viloyati misolida).....	425
Mamayusupov Omonulla Mamatqulovich , erkin izlanuvchi	
Sug'urtada assistans xizmatlarini takomillashtirish	433
Maxmudov A. M.	
Цифровизация бухгалтерского учета.....	439
Мирсодикова Дилобар Дилшод кизи , самостоятельный соискатель	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini rivojlantirishning moliyaviy mexanizmini takomillashtirish.....	445
Nasurova Kamola Ravshanovna , PhD	
Повышение эффективности депозитной политики в коммерческих банках.....	451
Нуриллаев Рахмат Ярашевич , к.с.х.н., доцент; Нуриллаев Шердил Жамолiddin угли , магистр	

Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari.....	456
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Uy-joy fondi boshqaruvini samarali tashkil etish	460
Berdiyeva Dilfuza Axatovna , PhD, dotsent	
Экономика знаний как высший ступень развития инновационной экономики	466
Хасанхонова Нодира Исаметдиновна , PhD	
Kichik biznes subyektlarini samarali investitsiyalashning ilg'or xorijiy davlatlar tajribasi.....	471
Ruziyeva Dilobar Isomjonovna , iqtisod fanlari nomzodi	
Davlat-xususiy loyihalarining mazmun-mohiyati, ilmiy-nazariy asoslari	481
Suleymanov Farrux Raximjonovich , mustaqil izlanuvchi	
Комплексный анализ хозяйственно-экономической деятельности и устойчивости АО "Узавтосаноат"	487
Туйчиев Комилжон Лазизович , доцент кафедры	
Экономическая сущность и важность повышения эффективности	
производства каракулеводческой продукции.....	493
Тулкин Хайтмуродович Фармонов , профессор; Нуриллаев Жамолiddин Ярашевич , докторант	
O'zbekistonda tijorat banklari emission operatsiyalarining dolzarb masalalari	499
O'ktamova Nozima Narzulla qizi , PhD, kafedra dotsenti	
Инновационные методы энергосбережения как способ повышения	
конкурентоспособности предприятия	503
Хамдамова Гавхар Абсаматовна , к.э.н., профессор	
Hudud sug'oriladigan yerlarida suv resurslaridan foydalanish holati tahlili	508
Shoxujayeva Zebo Safoyevna , i. f.n., professor, katta ilmiy xodim	
Hududlarning moliyaviy-investitsion salohiyatini oshirishning nazariy va amaliy jihatlarini	513
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi , kafedra dotsenti i.f.d.	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda xodimlar faoliyatining axborot tizimlarini samarali tashkil qilish.....	521
Yuldashev Furqat Nurilloevich , doktorant	
O'zbekistonda raqamli iqtisodiyoti sharoitida elektron biznesni rivojlantirish yo'llari	524
Boboqulov Sanjar Baxronkulovich , PhD; Akramov G'ayrat Otabek o'g'li , talaba	
An Analysis of Green Taxation and Its Effect on Economic Growth	530
Fayzieva Nargiza Rabimovna , PhD	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning nazariy jihatlarini	537
Qurbonov Jasurbek Pozilovich , kafedra dotsenti	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm industriyasining rivojlanishi va istiqboli	540
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich , PhD, kafedra dotsenti	
O'zbekistonda energetika korxonalari faoliyatida korporativ	
boshqaruvining baholash usullarini tahlili.....	544
Abduraxmonova Zarina Muysinjonovna , mustaqil tadqiqotchi	
O'rta Osiyo davlatlarida rekreatsiya turizmi.....	548
Shaymanova Nigora Yusupovna , doktorant	
Korxona investitsiyalari xususidagi ilmiy-nazariy yondashuvlar va qarashlar evolyutsiyasi.....	552
Eshqo'ziyev Oxunjon Oybek o'g'li , doktorant	
O'zbekiston sanoatining rivojlanish tendensiyalari, muammo va yechimlari.....	559
Shavqiyev Erkin , i. f. n.	
"Yashil iqtisodiyot"ga o'tish zaruriyati, dastaklari va uning o'ziga xos tamoyillari	565
Berdiyev Baxtiyor Sodiqovich , kafedra dotsenti	
Innovatsion faoliyatni rivojlantiruvchi omillar va ulardan samarali foydalanish yo'nalishlari	571
Ashurov Maxammadjon Sotvoldiyevich , i.f.n., kafedra dotsenti	
Ijtimoiy tarmoqlar analitikasi.....	576
S. Qulmatova , PhD, dotsent	
Analysing the Functioning of Enterprise Management in the Context of Institutional Reforms	581
Kurpayanidi Konstantin Ivanovich , Professor	
Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi samaradorligini baholash	586
Ruxsatova Rushana O'ktamovna , erkin tadqiqotchi	
Soliq tushumlarini prognozlashtirish modellarini qurishning klassik va intellektual usullari	593
Narmanov Ulug'bek Abdugapparovich , PhD; Maqsudov Azamat Maqsud o'g'li	
Kompaniyani samarali boshqarishda marketingning o'рни va uning tamoyillarini qo'llash istiqbollari.....	598
Usmonova Dilfuza Ilhomovna , kafedra dotsenti	
Экономическая безопасность и факторы влияющие на неё.....	602
Абдишукуров Шерзод Шавкат угли , научный сотрудник	
Oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy manbalari bo'yicha xarajatlar hisobi va uni takomillashtirish.....	608
Artikov Kurbonazar Amonovich , mustaqil ilmiy tadqiqotchi	
Innovatsion iqtisodiyot sharoitida inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalarning ahamiyati.....	614
Asamxodjaeva Shoira Shukurullaevna , katta o'qituvchi	

Перспективы развития инноваций и роль стартапов: зарубежный опыт, проблемы и решения.....	618
Ачилова Ширин Шавкат кизи , старший преподаватель	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarni kreditlashda garov ta'minotini takomillashtirish	622
Bazarova Nigora Ravshanovna , kafedra dotsenti	
Sug'urta tashkilotlari investitsiya faoliyatini boshqarish masalalari	627
Kenjayev Ilhom G'iyozovich , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)	
Organizational Factors Influencing Leadership Styles and Procurement Outcomes	632
Saidakhmedov Islomjon Uligbekovich , Scientific researcher	
Tijorat banklari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish yo'llari	637
Mirpulatova Luiza Mansurovna , doktorant	
Tijorat banklarining tadbirkorlik subyektlarini kreditlash metodologiyasining ekonometrik tahlillari.....	642
Norov Akmal Ruzimamatovich , DSc, kafedra professori	
Tijorat banklarida kreditlash amaliyotini takomillashtirish yo'llari	649
Norova Nozima Nabiyeвна , katta o'qituvchi	
Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari	657
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Jahondagi kuzatilayotgan globallashuv va tabiatdagi o'zgarishlar oqibatida kelib chiqayotgan turli xatarlardan himoya qilishda sug'urta tashkilotlari oldida turgan vazifalar ("O'zbekinvest" EISK AJ misolida).....	661
Sayfullo Mirzoyev	
International Experiences on Restoration of Financial Stability Through Indicators in Commercial Banking Sector	666
Solijonova Muxlisa Azamatovna	
Pensiya yoshining pensiya ta'minoti tizimiga ta'siri.....	668
Tursunov Jaxongir Pulatovich , DSc	
Mamlakat iqtisodiyotini islom moliya instrumentlari orqali rivojlantirish istiqbollari.....	673
Xalikov Ulug'bek Rustamovich , PhD	
Sug'urta kompaniyalari va tijorat banklari integratsiyalashuv jarayonini zarurligi va ahamiyati.....	678
Xudoyberdiyeva Sadoqat Abdumannonova , mustaqil izlanuvchisi	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini davlat tomonidan qo'llab quvvatlashning innovatsion menejment tamoyillari... 683	
Shaniyazova Zamira Oralbeyevna , PhD	
Тенденции развития жилищного строительства.....	688
Алиева Зилола Маматвалиевна , доцент кафедры	
Tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishning innovatsion usullari.....	692
Shakirova Nigora Axralovna , kafedra dotsenti v.b.	
Nodavlat notijorat tashkilotlari mablag'larining shakllanishi va nazorat qilinishi.....	698
Xusanov Nishonboy Abdusattarovich , filologiya fanlari doktori, professor	
Спиртные напитки - вред здоровью	702
Кариева Халима Икромжоновна , старший преподаватель кафедры	
Importance of Social Infrastructure Development in Rural Areas	706
Munisa Alimova	
Davlat xizmatida agile loyiha boshqaruvi texnologiyasidan foydalanish	709
Isaqova Zebo Murodovna , f.f.n. (PhD), tadqiqotchi	

ICHKI TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING ILG'OR XORIJIY TAJRIBASI VA UNI O'ZBEKISTONDA QO'LLASHNING IQTISODIY AFZALLIKLARI

Matkarimov Jahongir Shamuratovich
Mustaqil tadqiqotchi

Annotatsiya: Maqolada COVID–19 pandemiyasining salbiy oqibatlaridan keyin ichki turizmni tiklash bo'yicha dunyo mamlakatlari va O'zbekiston Respublikasida qo'llanilgan choralar hamda mamlakatda ichki turizmni rivojlanishiga salbiy ta'sir qilayotgan omillar va ularni bartaraf etish yuzasidan tegishli taklif va mulohazalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: ichki turizm, xalqaro turizm, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish, joylashtirish vositalari, mustaqil turizm, preferensiya va imtiyozlar, turoperator, turagent, turistik xizmatlar, turistik mahsulotlar, turistik axborot markazlari, turistik bekat.

Abstract: The article presents the measures taken in countries around the world and the Republic of Uzbekistan to restore domestic tourism after the negative consequences of the COVID–19 pandemic, as well as factors that negatively affect the development of domestic tourism in the republic and offers proposals for their elimination.

Key words: domestic tourism, international tourism, socio-economic development, accommodation facilities, independent tourism, preferences and benefits, tour operator, travel agent, tourism services, tourism products, tourist information centers, tourist station.

Аннотация: В статье представлены меры, применяемые в странах мира и Республике Узбекистан для восстановления внутреннего туризма после негативных последствий пандемии COVID–19, а также факторы, которые негативно влияют на развитие внутреннего туризма в республике и дано предложения по их устранению.

Ключевые слова: внутренний туризм, международный туризм, социально-экономическое развитие, средства размещения, самостоятельный туризм, преференции и льготы, тuroperator, турагент, туристические услуги, туристические продукты, туристско-информационные центры, туристическая станция.

KIRISH

Butun dunyo bo'ylab sayohat cheklovlarini yumshatila boshlagach, barcha davlatlar asosiy e'tiborni ichki turizmni rivojlantirishga qaratmoqda. Jahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO) ma'lumotlariga ko'ra, ichki turizm xalqaro turizmga nisbatan tezroq tiklanadi, shuningdek, ichki turizm rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarga COVID–19 pandemiyasining ijtimoiy va iqtisodiy ta'siridan qutulish imkoniyatini beradi.

Jahon sayyohlik tashkiloti ma'lumotlariga nazar tashlaydigan bo'lsak, 2018-yilda dunyo bo'ylab 9 milliardga yaqin ichki turistik sayohatlar amalga oshirilgan bo'lib, bu ko'rsatkich xalqaro sayyohlar sonidan olti baravar ortiq (2018-yilda 1,4 milliard) ekanligini ko'rsatmoqda¹.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Ushbu maqolada Butunjahon turizm tashkiloti (UNWTO)ning 2020-yil sentyabrda chop etgan "Ichki turizmni tushunish va uning imkoniyatlaridan foydalanish" nomli eslatmasi, shuningdek, F. Kabote va M. Aminelarning ilmiy tadqiqot materiallaridan foydalanildi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotning ahamiyati turizm sohasida ichki turizmning ahamiyati bilan bog'liq. Maqolada tahliliy ma'lumotlar asosida milliy iqtisodiy institutlarimizning ichki turizmni rivojlantirish bilan bog'liq zarur qarorlar qabul qilishga ko'maklashuvchi tavsiyalar ishlab chiqildi.

¹ <https://www.unwto.org/news/unwto-highlights-potential-of-domestic-tourism-to-help-drive-economic-recovery-in-destinations-world-wide>

TAHLIL VA NATIJALAR

Dunyo mamlakatlarining ichki turizm ma'lumotlarini (bir kechada tashrif buyuruvchilar) ko'rib chiqadigan bo'lsak, 2020-yilda ichki turizm sayohatlari xalqaro sayohatlarga nisbati eng yuqori bo'lgan mamlakatlar Hindiston, Braziliya, Xitoy va Venesuela bo'lib, ularning barchasida ichki turistik sayohatlar ulushi xalqaro sayohatlar soniga nisbatan 97% yoki undan yuqori hisoblanadi. AQSh, Eron, Avstraliya, Peru, Janubiy Koreya, Yaponiya va Finlandiyada ichki sayohatlar barcha sayohatlarning 90% dan yuqorisini tashkil qiladi (1-ilova).

Ichki turizm ma'lumotlarini taqdim etgan 73 mamlakatdan 21 tasida ichki turizm sayohatlari soni barcha sayohatlar sonining 80% yoki undan ko'prog'ini tashkil etgan bo'lib, bu global miqyosda ichki turizm muhimligini anglatadi².

Statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, aksariyat yo'nalishlarda ichki turizm xalqaro turizmga qaraganda ko'proq daromad keltiradi. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotiga³ a'zo mamlakatlarda ichki turizm umumiy turizm xarajatlarning 75% ni tashkil qiladi, Yevropa Ittifoqida esa ichki turizm xarajatlari kirish turizmi xarajatlardan 1,8 baravar yuqori.

UNWTO Bosh kotibi Zurab Pololikashvili fikriga ko'ra: "Ichki turizm xalqaro sayohatlarga qaraganda tezroq va kuchliroq tiklanadi. Ichki turizm hajmini hisobga oladigan bo'lsak, bu ko'plab yo'nalishlarga pandemiyaning iqtisodiy ta'siridan xalos bo'lishga, shu bilan birga, ish o'rinlarini, tirikchilik manbalarini yaratishga yordam beradi va turizmni rivojlantirish uchun taklif qilinayotgan ijtimoiy imtiyozlarni iqtisodiyotga ortig'i bilan qaytarishga imkon beradi"⁴.

Xalqaro miqyosda tahlil qilinadigan bo'lsa, xarajatlar bo'yicha eng yirik ichki turizm bozorlari qariyb 1 trillion AQSh dollari bilan AQSh, 249 milliard AQSh dollari bilan Germaniya, 201 milliard AQSh dollari bilan Yaponiya, 154 milliard dollar bilan Buyuk Britaniya va 139 milliard dollar bilan Meksika hisoblanadi.

UNWTO nashrlariga ko'ra ichki turizmni rivojlantirish maqsadida butun dunyo bo'ylab ishchilarga bonusli ta'tillar taklif qilishdan tortib, odamlarga o'z mamlakatlarida sayohat qilishlari uchun vaucherlar va boshqa imtiyozlar berishgacha bo'lgan faol tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Ichki turizmning ahamiyatini va bozor talablarini hisobga olgan holda, ko'pchilik davlatlarda ichki turizm bozorini kengaytirish va rivojlantirish bo'yicha turli ta'sir choralari ko'rmoqda. Ya'ni mahalliy sayohlar sonini ko'paytirish bo'yicha maqsadli marketing va reklamaga qaratilgan tashabbuslar, turli turistik tashkilotlarga soliq preferensiyalarini qo'llash hamda iste'molchilarni moliyaviy rag'batlantirishga qaratilgan choralari ko'rilmogda. Jumladan,

Italiyada Bonus Vacanze tashabbusi orqali yillik daromadi 40 000 yevrogacha bo'lgan oilalarga ichki turistik sayohat vaqtida turar joy xarajatlariga sarflashi uchun 500 yevrogacha bo'lgan ajratmalarni taklif qiladi.

Malayziya 113 million AQSh dollari miqdorida sayohat uchun chegirma vaucherlari hamda ichki turizm bilan bog'liq xarajatlar uchun 227 AQSh dollarigacha shaxsiy soliq imtiyozlarini taqdim etdi.

Kosta-Rika Kosta-Rikaliklar dam olish kunlari davomiyligini uzoq vaqt bo'lishi va bu orqali ularning o'z vaqtlarini ichki sayohatga sarflashlari va hududlarda qolish muddatini uzaytirishlari uchun 2020 va 2021-yilgi barcha davlat bayramlarini dushanba kuniga ko'chirdi.

Fransiya butun mamlakat bo'ylab turli yo'nalishlarga bag'ishlangan #CetÉtéJeVisiteLaFrance ("Men bu yozda Fransiya tashrif buyuraman") kompaniyasini boshladi.

Argentina argentinalik sayyohlarni yaxshiroq tushunish uchun Ichki turizm observatoriyasi tashkil etilganini e'lon qildi.

Tailand 5 million tun mehmonxonada yashash uchun 5 kechagacha bo'lgan odatdagi xona narxlarining 40% miqdorida subsidiya berish tizimini yo'lga qo'ydi⁵.

O'zbekistonda ham ichki turizm rivojlantirish borasida ko'plab ishlar amalga oshirildi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2021-yil 9-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasida ichki va ziyorat turizmini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" PF-6165-sonli Farmoni hamda 2022-yil 30-aprelda qabul qilingan "Ichki turizm xizmatlarini diversifikatsiya qilishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-232-sonli qarori bilan ichki turizmni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan bir qancha chora-tadbirlar amalga oshirildi.

2 Understanding Domestic Tourism and Seizing its Opportunities. UNWTO briefing note – Tourism and COVID-19, ISSUE 3, september 2020. 10–11 p.

3 Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti – Yevropadagi davlatlar birlashmasi. 1948 y. da AQSh tashabbusi bilan Yevropani tiklash bo'yicha Amerika iqtisodiy va moliyaviy yordamini (Marshall rejasi) oqilona ishlatish va shu yordamni oladigan Yevropa mamlakatlari bilan hamkorlik qilish maqsadlarida tuzilgan Yevropa iqtisodiy hamkorlik tashkiloti vorisi tarzida tashkil topgan tashkilot. Hozirda tashkilotga 37 ta mamlakat a'zo hisoblanadi.

4 <https://www.unwto.org/news/unwto-highlights-potential-of-domestic-tourism-to-help-drive-economic-recovery-in-destinations-worldwide>.

5 UNWTO Highlights Potential of Domestic Tourism to Help Drive Economic Recovery in Destinations Worldwide. Madrid, Spain, 14 September 2020.

Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF–6165-sonli Farmoni bilan quyidagi imtiyoz va preferensiyalar:

- a) turoperatorlar, turagentlar, shuningdek, joylashtirish vositalari uchun foyda solig'i stavkasini belgilangan stavkaga nisbatan 50 foizga kamaytirish;
- b) kamida 10 kishidan iborat xorijiy turistik guruhlar uchun O'zbekiston Respublikasida tur tashkil etish va ularning joylashtirish vositalarida kamida besh kecha tunab qolishi sharti bilan turoperatorlarning avia va temir yo'l chiptalari bo'yicha xarajatlarini chipta narxining 30 foizi miqdorida qisman subsidiyalash;
- d) turoperatorlar, turagentlar va turizm sohasida mehmonxona xizmatlari (joylashtirish xizmatlari) ko'rsatuvchi subyektlar bo'yicha:
 - yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'i va yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni to'lashdan ozod qilish;
 - ular tomonidan to'lanadigan ijtimoiy soliqni kamaytirilgan stavkada 1 foiz miqdorida belgilash muddatlari 2021-yil 31-dekabrqa qadar uzaytirildi⁶.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–232-sonli qarori bilan:

- mehnat jamoalarining jamoa shartnomalariga ish beruvchilar tomonidan xodimlar uchun yiliga bir marotaba mahalliy sayohatga chiqish imkonini yaratish qoidalari kiritildi;
- sayohat xarajatlarining bir qismi ish beruvchilarning byudjetdan tashqari jamg'armalari mablag'lari va qonunchilikda taqiqlanmagan boshqa manbalar hisobidan qoplab berilishi yo'lga qo'yildi;
- 2022-yil 1-sentyabrdan boshlab O'zbekiston Respublikasi fuqarolari (mahalliy turistlar) uchun "O'zbekiston bo'ylab sayohat qill" dasturi doirasida respublika hududlari bo'ylab ichki sayohatlarni amalga oshirish xarajatlarining bir qismini qaytarish – "Cashback" tartibi joriy etildi;
- 2022-yil 1-iyuldan boshlab "Turizm mahallasi", "Turizm qishlog'i" yoki "Turizm ovuli" maqomi berilgan fuqarolar yig'inlari hududlarida mehmon uylari, ovqatlanish va savdo shoxobchalari, ko'ngilochar joylar tashkil etgan tadbirkorlar uchun 3 yil davomida aylanmadan olinadigan soliq va ijtimoiy soliq stavkasi 1 foiz miqdorida, ushbu hududlardagi yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq va yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'i miqdorlari – mazkur soliqlar bo'yicha hisoblangan summaning 1 foizi miqdorida belgilandi⁷;
- oilaviy mehmon uylarini ta'mirlashga 100 million so'mgacha, mebel, maishiy texnika va boshqa buyumlar bilan jihozlashga 50 million so'mgacha hamda suzish havzalarini tashkil etish loyihalarni moliyalashtirish uchun tadbirkorlarga 200 million so'mgacha kreditlar berish tartibi belgilandi. Ushbu loyihalarni amalga oshirish uchun Ipoteka dasturi doirasida iqtisod qilingan mablag'lar hisobidan 100 mlrd so'm, kichik tadbirkorlik uchun ajratilgan pul mablag'lari hisobidan 50 million dollar yo'naltirildi.

Har bir turistga sayohat xarajatlarini qaytarishda quyidagi miqdorlar qo'llaniladi:

- aviaqatnov orqali borib-kelish chiptasi narxining 15 foizi, lekin 150 ming so'mdan oshmagan miqdorda;
- temir yo'lda yoki avtobusda borib-kelish chiptasi narxining 15 foizi, lekin 80 ming so'mdan oshmagan miqdorda;
- joylashtirish vositasida tunab qolish xarajatining 15 foizi, lekin 80 ming so'mdan oshmagan miqdorda;
- teatr, muzey, sirk va badiiy galereyalarga har bir tashrif chiptasi narxining 50 foizi, lekin 20 ming so'mdan oshmagan miqdorda.

"Cashback" tartibini joriy etish uchun respublika byudjetining qo'shimcha mablag'laridan 2023 yil 1 yanvardan boshlab jami 30 mlrd so'm, jumladan uning 1-bosqichi uchun 10 mlrd so'm ajratish mexanizmi joriy etildi.

Shu bilan birga ichki turizmni rivojlantirish uchun mas'ul tashkilotlar belgilandi va ushbu tashkilotlarga o'z yo'nalishlari bo'yicha har yili ish beruvchilar bilan birgalikda xodimlarni respublika bo'ylab sayohatga chiqishi uchun sayohat grafiklarini tasdiqlash hamda sayohatni amalga oshirish yuklatildi. Ya'ni:

⁶ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2021 yil 9 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasida ichki va ziyorat turizmini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF–6165-sonli Farmoni.

⁷ Mazkur hududlarda faoliyat yurituvchi tadbirkorlar uchun O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 27 yanvardagi "Xizmatlar sohasini rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ–104-son qarori 2-bandining "a" va "v" kichik bandlarida nazarda tutilgan imtiyozlar nazarda tutilgan.

- yoshlar uchun – Yoshlar ishlari agentligi, Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi, Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi;
- mehnat va mahallalar jamoalari, faxriylar, nuroniylar va pensionerlar uchun – O'zbekiston kasaba uyushmalari Federatsiyasi hamda Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi;
- xotin-qizlar uchun – Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi huzuridagi Oila va xotin-qizlar davlat qo'mitasi, Tibbiy-ijtimoiy xizmatlarni rivojlantirish agentligi mas'ul qilib belgilandi⁸.

Yuqorida sanab o'tilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish natijasida:

- 150 ming nafar qo'shimcha sayohatlar amalga oshirilishi hamda 104,3 mlrd so'mlik turizm xizmatlari aylanmasi shakllantirilishi va buning hisobiga davlat byudjetiga qo'shimcha 15,5 mlrd so'm soliq tushumlari tushishi kabi iqtisodiy o'zgarishlarga zamin yaratilgan;
- 2022-yil davomida "O'zbekiston bo'ylab sayohat qil" dasturi doirasida 11,435 mln. ta (2021-yilga nisbatan 1,9 barobar) ichki turistik sayohatlar amalga oshirilgan. Jumladan, mehnat jamoalari sayohatlari 700,1 ming tani, ayollar daftariga kiritilgan xotin-qizlar sayohatlari 37,9 mingtani, notinch oilalar sayohatlari 1,4 mingtani, yoshlar hamda nuroniylar sayohati 588,3 mingtani hamda mahalliy aholi sayohatlari 10 mln 107,4 mingtani tashkil etgan;
- 2022-yil davomida 42,7 mingta transport xizmatlari amalga oshirilgan bo'lib, shundan: 6,4 mingta avia qatnovlar, 1,9 mingta temir yo'l qatnovlari, 34,3 mingta avtobus qatnovlarini tashkil etgan.

MAVJUD MUAMMOLAR

Yuqoridagi ishlarni amalga oshirilishiga qaramasdan, Oxirgi 5 yil mobaynida O'zbekiston Respublikasida ichki turistik sayohatlar ulushi xalqaro sayyohatlar soniga nisbatan o'rtaacha 70 foizdan oshmaganini ko'rishimiz mumkin (1-jadval).

1-jadval: O'zbekiston Respublikasida 2018–2022 yillarda ichki va xalqaro tashrif buyuruvchilar to'g'risida ma'lumot (mingta safar)

	2018-yil	2019-yil	2020-yil	2021-yil	2022-yil
Ichki turistik safar soni	12 489,2	14 748,0	3 534,1	5 813,9	11 435,5
Kirish sayohatlari soni	5 346,2	6 748,5	1 504,1	1 881,3	5 232,8
Umumiy sayohatlar soni	17 835,4	21 496,5	5 038,2	7 695,2	16 668,3
Solishtirma nisbati	70/30	69/31	70/30	76/24	67/33

Jadvaldagi raqamlarni tahlil qiladigan bo'lsak, 2022-yildagi ichki turistik sayohatlar soni 2021-yilga nisbatan 1,97 barabarga oshgan bo'lsa, xalqaro turistik sayohatlar soni 2,78 barabarga oshganligini ko'rishimiz mumkin. Bu esa, xalqaro turizmning o'sish sur'atlari ichki turizmga nisbatan yuqori ekanligini anglatadi.

O'zbekiston Respublikasi ichki turizm bozorining yanada rivojlantirishiga salbiy ta'sir ko'rsatayotgan bir nechta omillar mavjud.

Birinchidan, ichki turizm marketingi va reklama xizmatlari yetarli darajada yo'lga qo'yilmagan. Oxirgi yillarda O'zbekistonning turizm imkoniyatlari turli tillarda xorijiy davlatlarning mashhur nashrlarida faol yoritilmogda, biroq mahalliy aholi uchun O'zbekistonning jozibador turistik manzillari va sayohatlarni tashkil etuvchilar to'g'risida ma'lumot beruvchi nashrlar yetarli emas. Ya'ni mahalliy aholining aksariyat qismi hududlarning qaysi hududida qanday turdagi turistik mahsulotlar borligi to'g'risidagi ma'lumotlarga ega emas.

2022-yil yakuniga qadar respublikaning turistik resurslari hamda turistik industriya obyektlari to'g'risida xabardor qilish, shuningdek turistik bozorlarda turistik mahsulotlarni targ'ib qilish bo'yicha faoliyatni amalga oshiruvchi 151 ta turistik axborot markazlari tashkil etilgan bo'lib, ularning aksariyati mahalliy aholi uchun qulay bo'lmagan (kiruvchi turistlar uchun qulay) manzillarda – davlat chegara punktlari, aeroportlarning ichki qismi, turizm maskanlari yoki ziyoratgohlarda joylashgan.

Ikkinchidan, mahalliy aholiga ko'rsatilayotgan ichki turizm logistika xizmatlarining noqulayligi va qimmat ekanligi. So'nggi 2 yilda Urganch-Farg'ona-Urganch, Samarqand-Namangan-Samarqand hamda Andijon-Xiva-Andijon yo'nalishlari bo'yicha doimiy temir yo'l qatnovlari hamda Xiva-Buxoro va Buxoro-Termiz avtobus qatnovlari yo'lga qo'yildi.

⁸ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 30-aprelda qabul qilingan "Ichki turizm xizmatlarini diversifikatsiya qilishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-232-sonli qarori.

Biroq mavjud aviareys va temir yo'l chiptalarini xarid qilishda katta navbatlar yuzaga kelmoqda. Ayrim avia va temir yo'l yo'nalishlarida o'rinlar 5 kundan 10 kungacha oldindan band qilinganligiga guvoh bo'layapmiz. Bu esa, ko'rsatilayotgan transport xizmatlari hajmi talabga nisbatan yetarli emasligini ko'rsatadi.

Shuningdek, aksariyat aviaqatnovlar Toshkent shahri bilan bog'langan bo'lib, ayrim hududlarni bog'lovchi aviaqatnovlar, to'g'ridan-to'g'ri temir yo'l va avtobus qatnovlari mavjud emas. Masalan, Qoraqalpog'iston Respublikasi va Xorazm viloyati fuqarolari uchun uzoq masofada joylashgan Surxondaryo viloyatiga (Nukus – Termiz – 989 km, Urganch – Termiz – 866 km) yoki Qoraqalpog'iston Respublikasini Farg'ona vodiysi viloyatlarini bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'lovchi avia, temir yo'l va avtobus qatnovlari yo'lga qo'yilmagan (2-, 3- va 4-jadvallar).

Shu bilan birga transport qatnovlarining aksariyati hududlarning turizm markazlari yoki shaharlariga emas, balki ma'muriy markazlariga yo'naltirilgan. Masalan, Qashqadaryo viloyatida transport qatnovlari asosan Qarshi shahriga amalga oshiriladi, ammo viloyatning asosiy turistik shahri Shahrisabz shahrigacha to'g'ridan-to'g'ri qatnovlar mavjud emas.

2-jadval: O'zbekiston Respublikasida tashkil etilgan hududlararo aviaqatnovlar to'g'risida ma'lumot⁹ 2023-yil fevral oyi holatiga

T/r	Hududlar kesimida transport yo'nalishlari	Etib borish vaqti	O'rtacha xarajat miqdori (so'm)	Davriyligi (1 haftada)
1	Urganch – Farg'ona	1 soat 50 daqiqa	346 375	2 marta
2	Buxoro – Namangan	1 soat 10 daqiqa	403 412	2 marta
3	Toshkent – Urganch	1 soat 20 daqiqa	592 812	14 marta
4	Toshkent – Buxoro	1 soat 10 daqiqa	268 941	7 marta
5	Toshkent – Andijon	1 soat 25 daqiqa	330 450	7 marta
6	Toshkent – Samarqand	50 daqiqa	202 230	14 marta
7	Toshkent – Qarshi	1 soat – 3 soat 10 daqiqa	195 741	5 marta
8	Toshkent – Navoiy	3 soat 6 daqiqa	197 266	2 kun
9	Toshkent – Nukus	1 soat 40 daqiqa	599 122	7 kun
10	Toshkent – Termiz	1 soat 20 daqiqa	562 332	4 kun
11	Samarqand – Namangan	1 soat 10 daqiqa	256 712	2 kun
12	Samarqand – Farg'ona	1 soat 10 daqiqa	229 866	4 kun

3-jadval: O'zbekiston Respublikasida tashkil etilgan hududlararo temir yo'l transporti qatnovlari to'g'risida ma'lumot¹⁰ 2023-yil fevral oyi holatiga

T/r	Hududlar kesimida transport yo'nalishlari	Poezd turi	Etib borish vaqti	O'rtacha xarajat miqdori (so'm)	Davriyligi (1 haftada)
1	Toshkent – Olot	Yo'lovchi	9 soat 34 daqiqa	129 950	3 kun
2	Toshkent – Nukus	Yo'lovchi	17 soat 4 daqiqa	171 650	6 kun
3	Toshkent – Xiva	Yo'lovchi	13 soat 55 daqiqa	163 180	Har kuni
4	Toshkent – Buxoro	Sharq	6 soat 44 daqiqa	120 940	Har kuni
		Afrosiyob	3 soat 49 daqiqa	171 000	Har kuni
5	Toshkent – Termiz	Yo'lovchi	14 soat 15 daqiqa	145 290	Har kuni
6	Toshkent – Andijon	Yo'lovchi	6 soat 1 daqiqa	107 790	4 kun
7	Toshkent – Qarshi	Sharq	5 soat 18 daqiqa	112 250	4 kun
		Afrosiyob	3 soat 21 daqiqa	144 000	3 kun
8	Toshkent – Samarqand	Sharq	3 soat 19 daqiqa	98 200	Har kuni
		Afrosiyob	2 soat 20 daqiqa	103 000	Har kuni
9	Xiva – Andijon	Yo'lovchi	22 soat 28 daqiqa	198 350	Har kuni
10	Andijon – Termiz	Yo'lovchi	21 soat 31 daqiqa	180 660	4 kun

9 Avia qatnovlar jadvali va ularning narxlarini to'g'risidagi ma'lumotlar <https://www.airways.uz/> va <https://avia.uniticket.uz/> saytlaridan olingan bo'lib, muallif tomonidan shakllantirilgan.

10 Temir yo'l qatnovlari jadvali va ularning narxlarini to'g'risidagi ma'lumotlar <https://e-ticket.railway.uz/> saytidan olingan bo'lib, muallif tomonidan shakllantirilgan.

4-jadval: O'zbekiston Respublikasida tashkil etilgan hududlararo avtobus qatnovlari to'g'risida ma'lumot¹¹ 2023-yil fevral oyi holatiga

T/r	Hududlar kesimida transport yo'nalishlari	Etib borish vaqti	O'rtacha xarajat miqdori (so'm)	Davriyligi (1 haftada)
1	Toshkent – Qarshi	15 soat	75 000	7
2	Toshkent – Mirbozor	8 soat	70 000	7
3	Toshkent – Samarqand	5 soat	48 000	7
4	Toshkent – Buxoro	8 soat	89 000	7
5	Toshkent – Nukus	18 soat	134 000	1
6	Toshkent – Urganch	15 soat	150 000	7
7	Toshkent – Xatirchi	6 soat 30 daqiqa	63 000	Oyning kunlarida
8	Toshkent – Denov	15 soat	120 000	7
9	Toshkent – Xiva	15 soat	150 000	7
10	Toshkent – Termiz	15 soat	114 000	2
11	Toshkent – Qorako'l	15 soat	90 000	7
12	Toshkent – Qiziltepa	11 soat	85 000	7
13	Toshkent – Uchquduq	11 soat	92 000	Oyning kunlarida
14	Toshkent – Zarafshon	9 soat	80 000	7

Hududlararo transport qatnovlarining yo'qligi bir vaqtning o'zida bir nechta hududlar bo'ylab ichki turistik sayohatni amalga oshiruvchilar uchun noqulayliklarni yuzaga keltiradi. Bu esa, ichki turistlarni mamlakat hududlari bo'ylab turizm sayohatlarini amalga oshirish davrini qisqa vaqt davom etishiga, shuningdek turistlarning ichki turizm xizmatlaridan foydalanish doirasini cheklanishiga sabab bo'lmoqda.

Uchinchidan, turistlarning sayohatlarni mustaqil amalga oshirishlariga ko'maklashuvchi zamonaviy va foydalanish qulay bo'lgan dasturiy ta'minotlar yetarli emas. Qo'plab sayyohlar shaharlar bo'ylab turizmni mustaqil tashkil qila olmaydi hamda ko'rsatilayotgan turizm xizmatlaridan to'laqonli foydalana olishmaydi.

Respublikadagi barcha turoperatorlar tomonidan yaratilgan turistik mahsulotlar to'g'risida axborot beruvchi, turistik yo'nalishlarni mustaqil belgilash imkonini beruvchi dasturiy ta'minotlar mavjud emas. Shuningdek, joylashtirish vositalariga masofada turib onlayn buyurtma berish imkonini beruvchi mavjud dasturiy ta'minotlarda narxi arzon bo'lgan xostellar va uy mehmonxonalari to'g'risida ma'lumotlar mavjud emas.

Vaholangki, so'nggi 6 yil davomida ichki turizm bozori iste'molchilari uchun arzon turar joylar yaratish bo'yicha ijobiy ishlar amalga oshirilgan. Jumladan, xostellar soni 2017-yilga nisbatan 37,2 barobarga, ularda yaratilgan o'rinlar soni esa 40,5 barobarga oshgan, 2018-yildan boshlab esa oilaviy mehmon uylarini tashkil etish va ularni faoliyatini tartibga solish jarayonlari boshlangan. Hozirga kelib oilaviy mehmon uylari soni 3202 taga va ularda yaratilgan o'rinlar soni 28 073 tani tashkil etmoqda (5-jadval).

5-jadval: O'zbekiston Respublikasida tashkil etilgan mehmonxonalar, xostellar va oilaviy mehmon uylari to'g'risida ma'lumot.

Asosiy ko'rsatkich nomi		2017-yil	2018-yil	2019-yil	2020-yil	2021-yil	2022-yil
Mehmonxonalar	dona	716	777	847	927	942	935
	xona	18 051	19 162	21 790	24 286	26 455	28 628
	o'rin	35 578	38 077	42 891	47 907	51 632	55 544
Xostellar	dona	16	62	214	241	357	596
	xona	125	446	2 238	2 555	3 712	6 655
	o'rin	489	1 543	6 931	7 808	11 666	19 796
Oilaviy mehmon uylari	dona		106	886	1 386	2 458	3 202
	xona		278	2 323	3 194	8 800	11 045
	o'rin		841	7 146	11 263	21 018	28 073

11 Avtobus qatnovlari jadvali va ularning narxlariga to'g'risidagi ma'lumotlar <https://mintrans.uz/> va <https://avtoticket.uz/timetable> saytlaridan olingan bo'lib, muallif tomonidan shakllantirilgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yuqoridan sanab o'tilgan kamchilik va muammolarni hal qilish uchun quyidagilarni:

- o'zbek, rus va qoraqalpoq tillarida O'zbekistonning ichki turizm imkoniyatlarini targ'ib qiluvchi maxsus nashrlar tayyorlash, ushbu nashrlarni barcha turdagi faoliyat yurituvchi subyektlarga bepul yetkazish hamda ushbu subyektlarda turizm burchaklarini tashkil etish choralari ko'rish;
- aholi gavjum joylarida (bozorlar, yirik savdo markazlari va hokazo) doimiy faoliyat yurituvchi hamda aholi ko'p qatnashuvchi bayram tadbirlari o'tkaziladigan joylarda ko'chma turistik axborot markazlari faoliyatini yo'lga qo'yish;
- turizm sohasidagi yaratilgan dasturiy ta'minotlarni yanada rivojlantirish va yangi innovatsion biznes g'oyalarni, shu jumladan birinchi navbatda ichki turistlar uchun qulayliklar yaratishga yo'naltirilgan dasturiy ta'minotlarini yaratish xizmatlarini qisman subsidiyalash;
- erkin sayyohlarga qulaylik yaratish, turistlarning belgilangan turizm manzillariga qulay, xavfsiz hamda yuqori sifatli servis ko'rsatilgan holda yetib borishlariga xizmat qiluvchi, turistik firmalarning avtobuslari, mikroavtobus va yengil avtomashinalari doimiy jalb etiluvchi hamda ularni belgilangan qat'iy grafik asosida harakatlanishini ta'minlovchi turistik bekatlar faoliyatini yo'lga qo'yish kabi choralarni amalga oshirish lozim bo'ladi.

Xulosa o'rinda aytadigan bo'lsak, O'zbekiston Respublikasida ichki turizmni rivojlantirish uchun birinchi navbatda, aholiga Respublika hududlarining turistik imkoniyatlari haqida tasavvurni paydo qilish lozim. Shuningdek, ularga ichki jamoaviy turizmni va mustaqil turizmni tashkil etish uchun qulay axborot-kommunikatsiya muhitini shakllantirish muhim hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2021-yil 9-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasida ichki va ziyorat turizmini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6165-sonli Farmoni.
2. Mazkur hududlarda faoliyat yurituvchi tadbirkorlar uchun O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 27-yanvardagi "Xizmatlar sohasini rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-104-son qarori.
3. Forbes Kabote. Contribution of Domestic Tourism to Sustainable Tourism Development. 2020. DOI: <http://dx.doi.org/10.5772/intechopen.93646>.
4. Amine Mokhefi, Tarik Hamoul and Bouzida Sawsan. Strategic management of the domestic tourism: the first step for a successful algerian tourism sector.
5. <https://www.unwto.org/news/unwto-highlights-potential-of-domestic-tourism-to-help-drive-economic-recovery-in-destinations-worldwide>
6. Understanding Domestic Tourism and Seizing its Opportunities. UNWTO briefing note – Tourism and COVID-19, ISSUE 3, september 2020. 10–11 p.
7. UNWTO Highlights Potential of Domestic Tourism to Help Drive Economic Recovery in Destinations Worldwide. Madrid, Spain, 14 September 2020.

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining

2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

